

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

В. Б. ВРУБЛЕВСЬКА (Київ)

Науково-практична конференція "Симон
Наріжний та українська еміграція 20-30-х рр.
XX ст. у Празі"

Цього року виповнилося 100 літ від дня народження визначного архівознавця, музейного працівника, знавця історії українських визвольних змагань та емігрантського руху, автора й упорядника двотомника "Українська еміграція", одного із засновників Музею визвольної боротьби України у Празі (МВБУ) — Симона Наріжного (1898—1983), а також 75 років від заснування Українського Високого педагогічного інституту ім. М. Дра-

гоманова у Празі. Окрім того, 50 років тому було розформовано вищеназваний Музей визвольної боротьби України в Празі.

У рамках Державної програми "Повернуті імена" з метою вшанування пам'яті Симона Наріжного, популяризації й повернення до наукового та культурного обігу України його наукової і творчої спадщини Полтавська обласна державна адміністрація, Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України, Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, Державний комітет України у справах національностей та міграції, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Національна академія наук України, Інститут історії України НАНУ, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Національний музей історії України, Полтавський педагогічний інститут ім. В. Г. Короленка, Полтавський краєзнавчий музей, Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського підготували і провели науково-практичну конференцію "Симон Наріжний та українська еміграція 20—30 рр. XX ст. у Празі". Конференція відбулася 15—16 жовтня на батьківщині С. Наріжного — ум. Полтаві.

Симон Наріжний народився 30 січня 1898 р. у с. Сокілка на Полтавщині. Навчався на історичному відділі Полтавського історико-філологічного інституту. 1922 р. родина Наріжних переїхала до Чехословаччини. Симон навчався на філософському факультеті Карлового університету. Паралельно студіював філософію в Українському вільному університеті (Мюнхен). Пройшов курси Д. Антоновича, В. Біднова, О. Колесси, Д. Дорошенка, С. Рудницького, С. Смаль-Стоцького та ін. 1927 р. С. Наріжний закінчив УВУ в Празі зі ступенем доктора філософії, захистивши докторську дисертацію на тему "Гетьманування Виговського, Хмельниченка та Тетері". Читав лекції у Високому педагогічному інституті ім. Драгоманова у Празі, працював також в УВУ на кафедрі історії України і Східної Європи. У 1929—1944 рр. був ученим секретарем Історико-філософського товариства у Празі. Написав і видав ряд наукових праць: "Українська еміграція", "Гетьман Іван Виговський" (1929), "Полтавський університет" (1930), "Мусульманське середньовіччя" (1931), "Українська преса" (1934), "Судівництво й кари на Запоріжжі" (1939) та багато інших. Чимало наукових праць Наріжного, в тому числі й продовження "Української еміграції", що містить відомості про життя українців в різних країнах світу, їхню діяльність у різноманітних ділянках суспільного процесу, господарства й культури, залишились у рукописі.

Перший Президент Чехо-Словацької Республіки Т. Масарик створив сприятливі умови для української еміграції, допомагав в організації Української господарської академії в Подебрадах, Високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, Українського Вільного університету, пластичної школи, ряду науково-освітніх установ. За його підтримки у 20-ті роки в Празі було облаштовано і Музей визвольної боротьби України. Колекцію Музею складала головним чином твори українського образотворчого, народного ужиткового та декоративного мистецтва, тисячі рідкісних фотографій, книгозбірня, архіви. МВБУ співпрацював майже з усіма українськими установами в еміграції, мав свій друкований орган - "Вісти Музею Визвольної Боротьби України". Існував на кошти української еміграції.

Від 1940 р. музей постійно перебував під наглядом гестапо. Під час американського бомбардування Праги 14 лютого 1945 р. було пошкоджено будівлю музею, знищено багато цінних експонатів. Музейні фонди

перевезли до іншого приміщення. Наприкінці війни, коли значна частина української емігрантської інтелігенції виїхала з Праги на Захід у передчутті приходу радянських військ, С. Наріжний залишився — зберігати вцілілі матеріали музею. 19 червня 1945 р. солдати "Смершу" наклали "заборону" на всі матеріали МВБУ. У квітні 1946 р. С. Наріжного було затверджено на посаді директора Музею, але 26 березня 1948 р. Музей офіційно закрили. Незабаром частину фондів переправили до СРСР. С. Наріжний виступав з протестами, писав листи до різних установ СРСР, Чехо-Словаччини, Америки. Щоб уникнути арешту, він 1950 р. виїхав до Австрії, далі до Австралії (Сідней), де заснував серію "Матеріали до історії Музею Визвольної Боротьби України". На чужині Наріжний працював на заводі й на фермі.

Помер Симон Наріжний 23 липня 1983 р. Похований на сіднейському цвинтарі "Руквуд", на українській православній дільниці. Його донька Наталія Наріжна-Жуківська нині мешкає в Австралії.

Більшість матеріалів Музею визвольної боротьби України потрапили до НКВС і були вивезені до СРСР. Не так давно працівники Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України віднайшли записи Наріжного, які він робив, плануючи упорядкувати другий том "Української еміграції". Архівісти доклали чимало зусиль, аби опрацювати нотатки та викласти з них структуру книги. Незабаром другий том цього дослідження про українську діаспору побачить світ.

Яскравою сторінкою у дослідженні постаті Симона Наріжного та разом з тим українсько-чеських взаємин початку століття стала науково-практична конференція у Полтаві, яку відкрив заступник голови Полтавської облдержадміністрації П. Ш е м е т а. В її роботі взяли участь відомі вчені. Професор з Пряшева (Словаччина), академік НАНУ М. М у ш и н к а виступив з доповіддю "Симон Наріжний — дослідник національно-визвольних рухів", перший секретар Посольства Чеської Республіки в Україні Й. Ржегорж висвітлив тему "Українська поетична школа в Празі", голова Національної комісії О. Федорук виголосив доповідь "Музей визвольної боротьби України у контексті життя української еміграції".

Привернули увагу наукові доповіді директора Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАНУ, члена-кореспондента НАНУ П. С о х а н я "Зарубіжні джерела з історії української культури і проблеми їх використання", директора ЦДАВО України, заслуженого працівника культури України Л. Я к о в л е в о ї "Симон Наріжний — видатна постать української еміграції (за матеріалами ЦДАВОВУ)", докторів історичних наук, професорів С. Віднянсько-го "Міжвоєнна українська еміграція в Чехословаччині: громадсько-культурна і науково-освітня діяльність", т. Кулинича "Дмитро Дорошенко та його празький науковий доробок", канд. іст. наук Полтавського педінституту В. Волошина "Патріарх Мстислав (Скрипник) — видатний організатор українського національного церковного руху", начальника управління Державного комітету України у справах національностей та міграції канд. іст. наук П. О в ч а р е н к а "Українська еміграція" Симона Наріжного та її внесок у дослідження української діаспори".

Окрім пленарних засідань, працювала секція "Духовні витоки Полтавщини: славетні земляки в контексті світової культури" (голова — проф. В. С к н а р). З доповіддю на секції виступив директор Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації О. Супруненко. Він охарактеризував внесок

видатного українського археолога, етнографа, історика В. М. Щербаківського в розвиток історичної науки України та історії Полтавщини, зокрема. Цікавими були виступи — З. Яненко, П. Ротача, Т. Пустовіта, В. Х а н к а.

Учасники секції ознайомилися з відкритими переглядами літератури "Полтавці на еміграції", "Періодичні видання української еміграції", "Літературно-мистецька Полтавщина", роботою художниці Людмили М о р о з о в о ї, переданою Полтавському художньому музею Національною комісією з питань повернення в Україну культурних цінностей. Робота секції засвідчила, що тема "Духовні витоки Полтавщини: славетні земляки в контексті світової культури" може слугувати основою для проведення окремої міжнародної наукової конференції.

Відбувся також круглий стіл "Українські музеї: минуле і сучасність" (голова — В. Врублевська). Про складну долю пам'яток українського війська розповів завідувач відділу історії визвольних змагань України Львівського історичного музею В. Бойко. Історії створення музейних зібрань присвятили свої доповіді Г. Білоус і Г. Журавель з Полтавського краєзнавчого музею та Л. Рибальченко з Харківського історичного музею. Старший викладач Державної академії керівних кадрів працівників культури і мистецтва А. Мироненко ознайомила присутніх з нормативною базою, яка регулює правові відносини в галузі музейної та архівної справи в Україні і в світі. Директор Полтавського художнього музею К. Скалацький навів точні цифри втрат, яких зазнав очолюваний ним заклад у роки другої світової війни, та висловив занепокоєння тим, що багато культурних цінностей продовжують вивозитися за кордони України. Основним питанням, що постало перед учасниками "круглого столу", стала проблема повернення в Україну незаконно переміщених з її території культурних цінностей та творчої спадщини тих українців, які жили й працювали за кордоном і мріяли про те, щоб їхні твори змогли прислужитися співвітчизникам.

Ім'я одного з цих патріотів — Симона Наріжного повертається до нас із забуття. А його багату наукову спадщину наші вчені нарешті зможуть використовувати у своїх аналітичних дослідженнях. Отже, зроблено ще один крок до пізнання правдивої картини нашої історії.